

Alkoholizam kod adolescenata u Samoboru (Adolescents' alcoholism in Samobor)

Nadica Dekalić

Zavod za javno zdravstvo Zagrebačke županije

Ključne riječi: alkohol, alkoholizam i mladi

UVOD

U povijesti je poznato da je čovječanstvo uvijek pokazivalo nagnuće k uporabi različitih psihoaktivnih tvari. Alkohol, opijati, kanabis, duhan ili druge tvari koje imaju utjecaja na raspoloženje ili doživljavanje, upotrebljavale su se barem u nekim razdobljima i u zemljama u kojima su danas zabranjene. Uporaba alkohola i psihoaktivnih droga sve je raširenija posljednjih nekoliko desetljeća. Alkohol se naziva najstarijom drogom čovječanstva i danas je u većini zemalja legaliziran, služeći kao sredstvo za opuštanje i relaksaciju. Društveni stav prema alkoholu različit je u različitim zemljama, od širokog odobravanja preko ograničavanja mjesta prodaje i pijenja, do potpune zabrane u muslimanskim zemljama. Potrošnja alkohola po glavi stanovnika povećala se u gotovo svim zemljama svijeta, a posljedično se povećao i broj osoba koje pate od bolesti koje nastaju kao posljedica zlorabe. Štetni učinci za pojedinca i za društvenu zajednicu, kao posljedice neodgovarajuće, prekomjerne konzumacije alkohola, brojni su i čvrsto dokumentirani i dokazani. Prekomjerna se uporaba povezuje s povećanim rizikom mortaliteta, a ozljede i nasilje u svezi s alkoholom ne pogađaju samo pojedince, već i obitelj i širu zajednicu, utječući na zdravlje i socijalnu sigurnost. U mladima prevladavaju rizici od nesreća u prometu i nasilje, dok u su starijih dobnih skupina češći zdravstveni rizici. Muškarci piju više od žena, drži se da su dva puta više ugroženi rizikom nastanka ovisnosti i u njih se češće javljaju problemi povezani s alkoholom, ali u nekim se zemljama javlja sve učestaliji problem pijenja i u žena. Neka istraživanja pokazuju da oko 10% muškaraca i 4% žena u europskim zemljama ima određene probleme zbog prekomjernog pijenja alkohola (WHO, 1995, Alcohol and health- implications for public health policy). Prema definiciji «osobe koje imaju probleme s alkoholom» su sve one koje imaju socijalne, psihološke ili pravne probleme zbog akutnog opijanja ili redovite prekomjerne zlorabe te ovisnosti o alkoholu. Nema znanstveno utemeljenih podataka o posebnoj ličnosti koja bi bila posebno sklona razvoju alkoholizma, tako da ne postoji jednostavan način predviđanja u koga će se, a u koga neće pojaviti problem ovisnosti i zlorabe alkohola. Poseban problem predstavlja alkoholizam među mladima.

SOCIJALNA PROBLEMATIKA KONZUMIRANJA ALKOHOLA MEĐU MLADIMA

Ulaskom u fazu puberteta, mlada se osoba susreće s nizom specifičnih razvojnih zadataka i unutarnjih promjena. Bio-socijalni razvoj odvija se u odnosu «ja-okolina». Adolescencija je nastavak razvojnog procesa mladih, u biološkom, psihološkom i socijalnom smislu. Sukob zrelih i nezrelih tendencija, proizašlih iz želje mladih za slobodnom akcijom, izvor je anksioznosti i nesigurnosti adolescenata. Ova ih psihološka zbivanja u njihovoj ličnosti vrlo često odvede na put alkoholizma, upravo u ovakvoj njihovoj «fazi negacije». U većini europskih zemalja mladi odrastaju u okolini u kojoj je potrošnja alkohola normalan dio svakodnevnice, piće se drži potpuno prihvatljivim sredstvom postizanja ugone. U mnogim je kulturama piće neizostavan dio važnih društvenih događaja i zbivanja. Osim toga, u javnosti se naširoko raspravlja o zaštitnom djelovanju umjerenih količina alkohola u nastanku bolesti srca i krvnih žila. Mnogi očigledno piju umjereno bez ikakvog vidljivog štetnog učinka. No ipak, neki konzumiraju alkohol na način da uzrokuju štetne posljedice i sebi i drugima u svojoj okolini. Dostupnost alkoholnih pića i određene životne okolnosti (nezaposlenost, nesigurnost...) pogoduju povećanju uporabe alkohola u zajednici. Ni u mladima uporaba alkohola nije neuobičajena. Usprkos ograničenjima prodaje i pijenja alkohola mladima ispod određene dobi u nekim zemljama, velik je udjel djece školske dobi koja barem povremeno piju alkohol. Štetna djelovanja prekomjernog pijenja kod mladih povezana su uglavnom s posljedicama akutnog trovanja, nesrećama te socijalnim i kriminalnim problemima. Simptomi akutnog alkoholnog otrovanja i zahvaćenosti središnjeg živčanog sustava mogu se u mladima nenaviklih konzumenata javiti već i nakon uzimanja manjih količina pića, a komatozno stanje već i pri razini od jednog promila alkohola u krvi. Razvojno doba adolescencije neminovno donosi želju za samopotvrđivanjem i izgradnjom samostalnih stavova i načina ponašanja kojima je ponekad temeljni cilj odudaranje od ponašanja i stavova odraslih. Eksperimentiranje s bilo kojim sredstvom ovisnosti, uključujući alkohol, potaknuto je u mladima radoznalošću, željom za samopotvrđivanjem, imitiranjem, samodokazivanjem, zbog

pritiska skupine i slično, i najveći će broj osoba pronaći tijekom sazrijevanja put ka kontroliranom i umjerenom konzumiranju alkohola. No učestalije, redovitije i prekomjerno pijenje, vođeno željom da se ponovno iskuse djelovanja alkohola koja se doživljavaju kao pozitivna, može otvarati put «problematičnom pijenju». Mladi piju zbog mnogih razloga koji ovise o osobnim i društvenim sklonostima i okolnostima. Neki od uobičajenih razloga su želja da se bude drukčiji od drugih, strah od nepripadanja skupini, dosada, ugodan okus te vjerovanje da će se nakon pića osjećati opuštenije i veselije (Sakoman i suradnici, 1999., časopis Društvena istraživanja, br. 2-3). To ukazuje na to da su utjecaji na navike pijenja mladih mnogobrojni i ovise o normama socijalnog okružja.

MEDICINSKA PROBLEMATIKA KONZUMIRANJA ALKOHOLA MEĐU MLADIMA

Da bi se razvila alkoholna bolest, treba proći relativno dugo vrijeme visoke potrošnje alkoholnih pića, bar 5-10 godina, što znači da bi i potrošnja trebala dugo trajati. Stoga je u mladenačkoj dobi lakše susresti poremećaje vezane uz pijanstvo nego alkoholnu bolest (Hudolin, 1991.) Doduše, ima alkoholnih sindroma koji postoje već u novorođenčeta majke alkoholičara, ali tu kliničku sliku nisam namjeravala ovdje obuhvatiti. Alkohol je svakako prvi primjer zlouporabe droga. Izravan je uzročnik bolesti jetara, oštećenja mozga, čira na želucu, upale gušterače i drugih bolesti. Alkohol je koncentrirani izvor kalorija, iako ne daje mnogo energije. Kako se najprije metabolizira u jetrima, ne može se iskoristiti u mišićima. Takva posebnost ga čini potpuno neefikasnim izvorom energije.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Među najreprezentativnija istraživanja o konzumiranju alkoholnih pića među mladima u Hrvatskoj ubrajamo ono Slavka Sakomana i suradnika iz 1998. godine, na uzorku od 4841 učenika prvih razreda srednjih škola. Rezultati daju uvid u raširenost navika pijenja među učenicima te neke prediktore i čimbenike rizika za razvitak problematičnog ponašanja u svezi s alkoholom. Do 15. godine života alkohol je probalo više od 80% dječaka i djevojčica, što se podudara s nizom ostalih istraživanja o prvim kontaktima s alkoholom. Većina je ispitanih učenika alkohol pila manje od 10 puta i prema udjelu onih koji su u životu pili više od 40 puta, Hrvatska se ne nalazi među zemljama u kojima je pijenje u mladima na visokoj, rizičnoj razini. Iako je najveći broj onih koji su pili alkohol od 1 do 5 puta, može se pretpostaviti da se u skupini učenika koji počinju malo i povremeno piti u dužem razdoblju najvjerojatnije javljaju budući sve češći korisnici alkohola u kojih se navika pijenja postupno sve više učvršćuje. Od različitih vrsta pića najraširenija je uporaba piva, a s obzirom na cijenu i laku dostupnost ono je jedno od najpopularnijih pića. Učenici također često konzumiraju vino, a usporedba s ostalim zemljama Europe pokazuje da se Hrvatska nalazi među zemljama u kojima se među mladima pije dosta vina, zajedno s ostalim mediteranskim i srednjoeuropskim zemljama. Uporaba žestokih pića manje je zastupljena, a i u usporedbi s ostalim europskim zemljama Hrvatska je u pijenju žestokih pića među posljednjima. Dostupnost alkoholnih pića u RH je velika. Usprkos zakonskog propisa o ograničavanju prodaje i posluživanja alkohola osobama mlađim od 18 godina oko nabavke alkohola maloljetnici u trgovinama nemaju problema jer se propis ne poštuje, te je cijena pića gotovo jedini ograničavajući čimbenik.

Iako je više od 50% učenika izjavilo da se barem jednom u životu opilo, učestalije opijanje je puno rjeđe zastupljeno. Da je u posljednjih mjesec dana bilo pijano 3 ili više puta, izjavilo je 4% mladih, što nas u usporedbi s ostalim zemljama u istom istraživanju smješta u posljednju skupinu zajedno s Turskom, Estonijom, Maltom, Slovačkom, Portugalom, Ciprom i Ukrajinom. Prvi kontakti s alkoholom zbivaju se rano i trećina učenika izjavljuje da su pivo ili vino probali prije jedanaeste godine života, najčešće u vlastitoj kući. Prema brojnim studijama, pijenje alkohola javlja se oko 10-12 godine života i barem neka iskustva u pijenju gotovo su pravilo do 14. ili 15. godine. Nema dvojbe da je obitelj kulturalni prijenosnik navika uporabe alkohola te je snažno naglašena važnost roditeljskog odnosa i kontrole prema uporabi alkohola. Roditeljski stav o konzumiranju ima velik utjecaj na ponašanje adolescenata, a otuđenost ili nepotpunost obitelji te stoga i konfliktna i nepravedna atmosfera, izravno negativno utječu na prekomjerno uzimanje alkohola. Majčino opijanje ima izravan utjecaj na povećano pijenje kod djece, za razliku od očeva čiji utjecaj nije tako izravan. Ono ima neizravan utjecaj na djecu preko poremećenih odnosa u obitelji.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA NA PODRUČJU SAMOBORA

U prošloj 2007. godini proveli smo na području Samobora anketu o rizičnom ponašanju mladih. Reprezentativni uzorak dobiven je anketiranjem učenika završnih (3. i 4.) razreda tri srednje škole. O konzumiranju alkoholnih pića anketirano je ukupno 208 učenika, od toga 98 dječaka te 110 djevojčica. Dobiveni su slijedeći rezultati:

- do 15-te godine života alkohol je probalo 80% dječaka i 72% djevojčica
- s konzumiranjem alkohola nastavilo je 83 % dječaka i isto toliko djevojčica
- u 50% slučajeva kod dječaka alkohol se konzumira vikendom dok kod djevojčica nešto manje (40%)

- 96 % dječaka, te 100% djevojčica piju isključivo u društvu
- samo 3,6 % to čine sami (dječaci)
- do 12. godine života napilo se 9% dječaka i 2 % djevojčica
- od 13. do 15. godine napilo se 18% dječaka i 35% djevojčica
- od 15. do 18. godine napilo se 73% dječaka i 63% djevojčica
- više od 5 puta napilo se 97% dječaka i 76% djevojčica

Od različitih vrsta pića kod dječaka je na prvom mjestu pivo s 30% učestalosti konzumiranja, na drugom mjestu je „sve ostalo“ (vino, žestoka pića) s 25%, te treće mjesto zauzimaju miješana pića (kokteli) s 18% učestalosti konzumiranja.

Kod djevojaka prvo mjesto s 34 % učestalosti konzumiranja zauzimaju miješana pića (kokteli), drugo mjesto s 25 % zauzimaju „sve ostala“ pića (vino, žestoka pića), te treće mjesto s 17 % zauzima pivo, za razliku kod dječaka gdje pivo zauzima prvo mjesto. Iznenađuje postotak konzumiranja žestokih pića kod djevojčica (čak 13%), za razliku od dječaka gdje je taj postotak dvostruko manji (6%). U skladu s dobivenim rezultatima ankete na području Samobora, može se zaključiti da se, uz mala odstupanja, rezultati ne razlikuju mnogo od istraživanja Slavka Sakomana i suradnika iz 1998. godine o konzumiranju alkoholnih pića među mladima u Hrvatskoj.

MJERE ZA SPREČAVANJE ZLOUPORABE ALKOHOLA MEĐU MLADIMA

Danas je jasno da su rizični čimbenici za prekomjernu zlorporabu alkohola u mladim višestruki i složeni te da zlorporaba alkohola rijetko postoji bez dodatne uporabe drugih sredstava ovisnosti. U primarnoj prevenciji zlorporabe sredstava ovisnosti najčešće se rabe zdravstveno-odgojne aktivnosti i medijske kampanje. Zdravstveni se odgoj pokazao prilično nedostatan i nedjelotvoran u obeshrabrivanju mladih za zlorporabu alkohola. Edukacija je samo jedan od instrumenata za borbu s alkoholom. Istraživanja su pokazala da djeca u predškolskoj dobi imaju gotovo neutralno stajalište prema alkoholu koje u toku djetetova razvoja postaje sve negativnije. U mlađoj školskoj dobi djeca već imaju precizno zacrtano mišljenje i stav. Tada postupno stječu svijest o motivima odraslih za pijenje i usvajaju pozitivna očekivanja od alkohola. Stavovi postaju sve pozitivniji u kasnijoj adolescenciji. To je važna činjenica za strategiju primarne prevencije, ali i prevencije uopće. Za većinu djece će adolescencija i socijalizacija donijeti povećano bavljenje alkoholom, porast pozitivnih očekivanja i preokret u stavovima. U najvećem će broju slučajeva razvojni put biti miran i bez većih problema, no neke može odvesti u problematičnu uporabu alkohola koja je dodatno rizična i za zlorporabu psihoaktivnih droga te za određene oblike nasilničkog pa i kriminalnog ponašanja (Vukelić, 1984. , Alkoholizam mladih). Većina edukacijskih programa namijenjena je djeci u srednjim školama, iako neki programi djeluju na znanja i stavove, nije dokazano njihovo djelovanje na ponašanje. Bilo bi djelotvornije da su strategije zdravstvenog odgoja usmjerene na dob u kojoj djeca još nisu zahvaćena preobrazbom u odraslo doba. Društvena pravila i odluke o alkoholu, proizvodnji, distribuciji, porezima, prekršajima i kaznama više su i češće odraz politike no zdravstvenih potreba. Nastojanje da se potrošnja alkohola stabilizira ili smanji je, razumljivo, vrlo osjetljivo- najteže je kontrolirati zlorporabu sredstava koja su omiljena, popularna i vrlo raširena. Uz pravilno usmjerenu edukaciju, brojne ostale mjere mogu biti djelotvorne u smanjenju rizika zlorporabe alkohola: dobna granica dopuštenog javnog pijenja alkohola, propisi u vezi s vožnjom pod utjecajem alkohola i redovito kontroliranje vozača, mjere za sprječavanje opijanja na javnim mjestima, smanjenje dostupnosti alkohola ograničenjem sati dopuštene prodaje te porezna politika koja ga visokom cijenom čini manje dostupnim.

ZAKLJUČAK

Tempo suvremenog života karakterističan je po tome što od mlade osobe zahtijeva maksimum njegovih tjelesnih, intelektualnih, psihičkih, emocionalnih i socijalnih snaga i sposobnosti, iziskuje golemi napor i velika odricanja. Česta strahovanja, razni pritisci, krize i konflikti koji su stalni pratioci čovjeka u životu, veoma pogoduju stvaranju sklonosti prema konzumiranju alkoholnih pića. U njima mlada osoba traži rješenja, smirenje, olakšanje, ohrabrenje, utjehu i bijeg iz životne realnosti. No, alkohol svakako nije rješenje. Za prevenciju, mladima valja ponuditi bolju i racionalniju organizaciju slobodnog vremena i zabave, privlačnije i atraktivnije te korisnije sadržaje druženja. U takvim aktivnostima oni moraju pronaći sebe i svoje interese. Bez prevelikog moraliziranja, treba im osigurati više razonode, rekreacije, međusobnog druženja, na pozitivan način okupirati i privući njihovu pozornost, zadovoljiti njihovu znatiželju, interese i razvojne potrebe. Mjere prevencije još uvijek nisu dale očekivane rezultate pa je razumljiva potreba daljnjih proučavanja kako bi se stanje poboljšalo.

LITERATURA:

1. Hudolin Vladimir: Alkoholizam mladih; Školska knjiga, Zagreb, 1981
2. Sakoman Slavko i suradnici: Čimbenici rizika i obilježja navika pijenja alkohola među srednjoškolcima; časopis Društvena istraživanja (br. 2/3), Split, 1999.

3. Hudolin Vladimir: Alkoholološki priručnik; Medicinska naklada, Zagreb, 1991
4. Vukelić Mihovil: Alkoholizam mladih, Stvarnost, Zagreb, 1984
5. Lančić Franciska: Mladi i njihov odnos prema alkoholu; časopis Acta medicorum, Varaždin, 1991

Kontakt osoba:

Nadica Dekalić, v.m.s.,

Zavod za javno zdravstvo Zagrebačke županije

Služba za školsku i sveučilišnu medicinu

Đure Basaričeka 9/2, 10 432 Bregana

Tel.098/189-2758

e-mail: tomislav.dekalic@cm-expert.hr